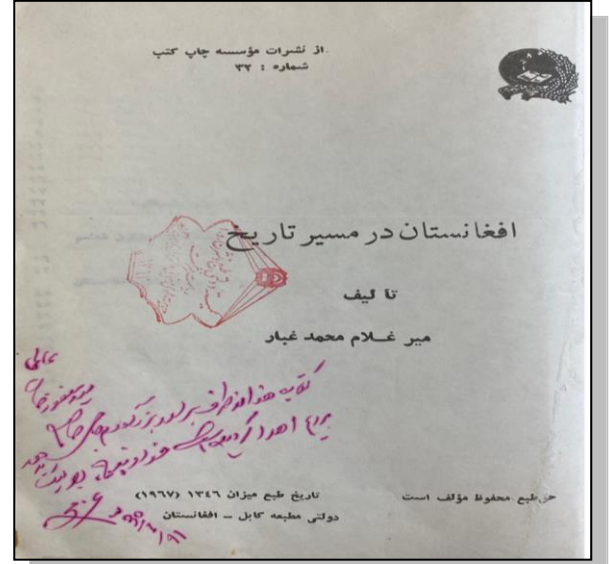
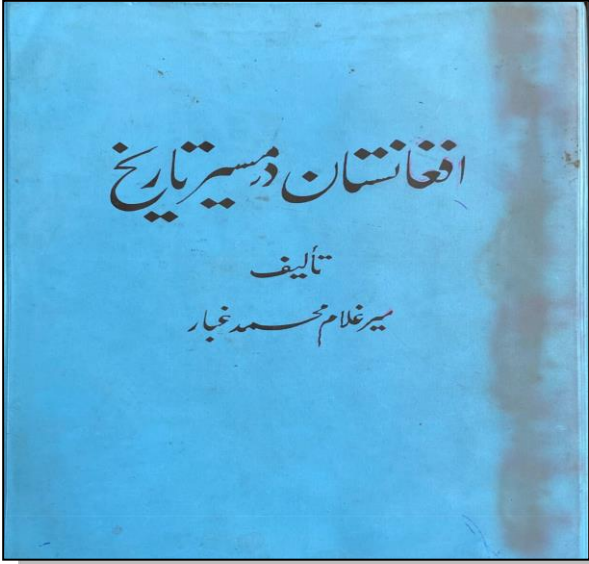

Hatunođlu, Nurettin. (2022). “Tarihsel Süreçte Afganistan Adlı Eser”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (1), 149-152.

Tanıtım Yazısı

KİTAP TANITIMI
BOOK INTRODUCTION

“TARİHSEL SÜREÇTE AFGANİSTAN” ADLI ESER*

The Book Named “Afghanistan in Historical Period”

(افغانستان در مسیر تاریخ)

Hazırlayan: Nurettin HATUNOĐLU**

* Geliř Tarihi / Received: 06.06.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 15.06.2022. DOI: 10.34189/asyam.6.1.010

** Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi ABD, hatunoglu.nurettin@gmail.com, ORCID ID:<https://orcid.org/0000-0003-4196-3076>

Mir Gulam Muhammed Gubar (میر غلام محمد غبار) tarafından kaleme alınan *Tarihsel Süreçte Afganistan (Afganistan Der Mesir-i Tarih- افغانستان در مسیر تاریخ)* adlı eser, Afganistan’da ülke tarihi ile ilgili kaleme alınan en önemli eserlerden biridir. Tarihçi kimliği dışında siyasi ve edebiyatçı kimliği ile de tanınan Gubar, Hicri Şemsi takvimine göre 1276 (1898 m.) yılında Kâbil’de dünyaya gelmiştir. Tanınmış bir aileye mensup olmasının verdiği imkanlar ile ilk öğrenimini ailesinin yanında tamamlamıştır. Gençlik yılları iç işlerinde serbest ama dış işlerinde İngiltere’nin tahakkümünde bulunan Habibullah Han dönemi Afganistan’ında meydana gelen siyasi olayların şekillendirdiği bir atmosferde geçmiştir. Avrupa’da meydana gelen siyasi ve kültürel gelişmelerden etkilenecek ortaya çıkan ve yenilik taraftarlarını ifade eden “Genç Afganlılar” hareketine katılmıştır. Bu dönemde tarihe ilgi duyan Gubar, kısa sürede Afganistan’da tanınan bir şahsiyet olmuştur. Kâbil Edebiyat Derneği’nin kurucusu olarak değişik yayın faaliyetlerinde yer almıştır. İlk eseri olan “Ahmed Şah Baba” kitabını Kandahar’da 1318 yılında yayımlamıştır. 1320 yılında Kâbil’e döndüğünde Tarih Derneği’nin başına geçmiştir. Amanullah Han ve ondan sonra gelen Nadir Han döneminde Rusya, Fransa ve Almanya’daki dış temsilciliklerde görev yapmıştır. Devletin değişik kademelerinde görev alan Gubar, siyaset ile de ilgilenmiş ve bir dönem hapis yatmıştır. 1331 yılında Kâbil’den milletvekili olarak Meclise girmiştir. *Horasan, Afganistan Be Yek Nezer (Bir Bakışta Afganistan), Tarih-i Afganistan Ez Zuhur-i İslam Ta Sukut-i Tahiriyan (İslam’ın Ortaya Çıkışından Tahirîlerin Yıkılışına Kadar Afganistan Tarihi), Tarih-i Karn-ı Evvel (İlk Çağ Tarihi), Tarih-i Edebiyat-ı Deri (Dari Edebiyatı Tarihi)* gibi eserlere imza atan Gubar’ın en çok bilinen ve değişik ülkelerde neşredilen çalışması “*Afganistan Der Mesir-i Tarih*” adlı kitabı olmuştur.¹ 1978 yılında Davut Han yönetiminin devrilmesinden birkaç ay önce tedavi görmek için gittiği Berlin’de vefat etmiştir.²

1919 yılında Afganistan Devletinin modern bir devlet olarak reformcu Amanullah Han tarafından kurulması Afgan kimliği etrafında bir ulusun inşa edilmesi sürecini de ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte Afganistan tarihinin en eski devirlerden itibaren ele alınması ve Afgan tarihi merkezinde sürecin ortaya konması belli bir toprak parçası üzerinde devlete resmî adını veren Afgan kimliğini ön plana çıkaracaktır. Gubar’ın önsözünde yazdığı; “Bu kitap Afganistan ülkesinin ve halkının siyasi tarihine dayanmaktadır. Zira Ortadoğu’daki bir halkın tarihi Ortadoğu’daki bütün halkların tarihi ile bağlantılıdır ki bu milletler memleket ve millet farkına, dil, ırk ve mezhepsel farklılığa rağmen asırlardır ortak bir medeniyet sayesinde birlikte yaşamışlar ve dışarıdan gelen tehditlere karşı bu medeniyeti korumuşlardır. Bu hakikatten hareketle Ortadoğu halkları tarihi olarak Afganistan, İran, Hindistan, Orta Asya tarihini yazmak mümkündür. Fakat günümüz siyasi tarihinin gelişimi, millî aidiyetler ve 19. yüzyılın mirası bu duruma engel olmaktadır...” ifadelerinden anlaşılacağı üzere belli bir coğrafya üzerinden bir medeniyet tasavvurunun olduğu görülmektedir. Fakat, Gubar’ın çalışmasına bakıldığında Afganistan coğrafyasını merkez alan bir tarih yazımının olduğu görülmektedir. Kitabın içeriğine bakıldığında ise Peştun/Afgan olan Hotekîler ile ilgili “Kıyam ve Mubarezeyi Azadi Huvahan-ı Merdum-i Afganistan (Özgürlükçü Afgan halkının kıyam ve mücadelesi)” ve Abdaîler ile ilgili “Mubarezeyi Azadi Huvahani Merdum-i Afganistan (Özgürlükçü Afgan halkının mücadelesi)” gibi başlıkların atıldığı gözden kaçmamaktadır.

Tanıtımını yaptığımız Gubar’ın bu kitabının ilk baskısı Dari Farça’sı ile 1346 (1967) yılında Haşim Han’ın Başbakanlık döneminde yapılmıştır. Hüseyinzade’nin verdiği malumata göre; Cumhurbaşkanı Davut Han tarafından el konulan ilk baskısından sonra 1978 yılında iktidarı ele geçiren Nurmuhammed Terakki döneminde kitabın ikinci baskısı yapılmıştır. 2012 yılında Kabil’de iki cilt olarak hazırlanan kitaba fihrist de eklenmiştir. İhsanullah Mayar tarafından Peşaver’de 2004 yılında dördüncü baskısı yapılan “*Nigah Be Afganistan Der Mesir-i Tarih*” adlı eser ve Şerif Fayiz tarafından Amerika’da basılan “*İstibdad ve İstibdatsitizan*” adlı eserlerin kaleme alınması Gubar’ın bu kitabının Afgan tarihi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda ilk baskı olan 1967 baskısı esas alınmıştır. Devleti Matba-i Kabil tarafından basılan bu baskıda eserin hacmi tek ciltte 852 sayfadır. İçindekiler ile başlayan kitap doğru yanlış çizelgesi ile sonlanmaktadır. Önsöz’den sonra 12 bölüm olarak başlayan fasıllar kendi içinde

¹ Yasir Ahmet Hüseyinzade, “Sey-i Emin Sal Der Guzeşt-i Gulam Muhammed Gubar Muerrih-i Afgan”, https://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2008/02/080205_s-ghobar-anniv.

² Rahim Arya, “Muarri-f Rical Umde-i Afgan Der Meşrutiyet-i Evvel ve Duvum be Munasebet-i İstiklal-i Afganistan: Mir, Gulam Muhammed Gubar”, <http://www.esalat.org/images/mir%20gulam%20mohammad%20ghobar.htm>.

bölgelere ayrılmıştır. 12 fasıldan oluşan bu kitap, günümüz Afganistan sınırları esas alınarak, tarihin ilk devirlerinden başlamak üzere, 1929 yılında Amanullah Han’ın, Habibullah Han tarafından (Beçey-i Sakav) devrildiği tarihe kadarki olayları içermektedir.

Kitabın birinci faslı ülkenin fiziki coğrafyası, sınırları, tarihte geçen adları, nüfusu, toplumsal yapısı, ekonomik ve kültürel durumu ile ilgili değerlendirmeleri içermektedir. Ülkenin sınırları ile ilgili: “Afganistan Güney Asya ülkesidir. Ceyhun Nehri Kuzey’de, ülkeyi Orta Asya’dan ayırmaktadır. Güneyde Beluçistan vasıtasıyla Arap Denizi’ne bağlanır. Doğuda Sind Nehri yani Kalküta’dan denize kadar, Batı yönünde ise günümüzdeki Beluçistan, Sistan ve Horosan vilayetleri ile İran ile komşudur. Kuzey Doğu köşesinden Çin’deki Doğu Türkistan ile komşudur. Elbette ülkenin doğal ve tarihî sınırları, bu sınırları her zaman aynı kalmamıştır. ... Afganistan’ın siyasi sınırları zamanla, bazen Tarım ve İli havzasına, Türkistan’a, İran’a bazen de Hindistan’a kadar uzanmıştır.” ifadelerini kullanmaktadır. Bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere aslında Gubar Afganistan ülkesinden bu topraklarda kurulan ve Afgan/Peştun kavramı ile ilgili olmayan dönemleri de Afganistan kavramı içine sokarak belli bir toprak parçası üzerinden hareketle Afgan/Afganistan tarihini yazmaktadır.

İkinci fasılda ise tarih öncesi dönem ve Avesta dönemindeki tarihi ile ilgili bilgi vermektedir. Afgan kavramının ortaya çıkmadığı ve herhangi siyasi bir teşekkül adı ile adlandırılmadığı devirlerden başlamakla Afganistan tarihinin ne kadar eski dönemlere gittiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü fasıldan itibaren kronolojik olarak bu topraklarda hüküm sürmüş siyasi teşekkülleri vermektedir. Bu bağlamda Ahamenişler ve Makedonyalı İskender dönemini konu edinmiştir. Dördüncü fasılda “Yabancıların İşgalinin Sona Ermesi ve Bağımsız Afgan Devletleri’nin ortaya çıkması başlığı altında Yunan, Baktriya, Kuşan, Eftalitler dönemi ile ilgili bilgi vermektedir. Bu iki dönemde Afganistan için kimilerin yabancı kimilerin yerli olarak kabul edilmesi gerektiği tartışmalı bir konu olsa da böyle bir ayırım söz konusu olmuştur.

Beşinci fasılda Göktürkler ve Sasani hakimiyeti, altıncı fasılda ise Arap işgali ve sonrasında bu bölgedeki halkın mücadeleleri konu edilmiştir. Yedinci ve dokuzuncu asırda meydana gelen olayların konu edinildiği altıncı bölümde İslam’ın bölgeye girişi, Emevi ve Abbasi dönemindeki işgaller ve bölge halkının mücadeleleri konu edilmiştir.

Yedinci fasıl, “9. Asırdan 13. Asra Kadar Afganistan” başlığı ile verilmiş ve bu kısımda Tahirîler, Safarîler, Samanîler, Gazneliler, Selçuklular, Gurlular ve Harzemşahlar dönemi ile ilgili bilgi verilmiştir. Sekizinci fasılda İslam’ın bölgeye girişinden Cengiz Han istilasına kadar Afganistan bölgesinin toplumsal yapısını konu etmiştir. Dokuzuncu fasılda Moğol işgali ve yaşanan mücadeleleri, onuncu fasılda ise Timurîler işlenmiştir.

On birinci fasılda “Ülkenin Yabancı Devletlerin Etkisi ile Ayrışıp Bozulması ve Afgan Halkının Mücadelesi” başlığı altında Şeybanîler, Safeviler, Babürîler dönemi ile ilgili konular işlenmiş, devamında “Özgürlükçü Afgan Halkının Doğu ve Güney Cephelerindeki Mücadeleleri” başlığı altında Hotekîler yönetiminin tesisi, batı cephesindeki mücadeleler ise Abdalîlerin mücadelesi şeklinde verilmiştir. Nadir-î Afşar’ın faaliyetleri ile bu fasıl bitirilmiştir. Günümüzde idari olarak Afganistan sınırları dahilinde olan ve halkının da Afgan kimliği içinde değerlendirilmeye çalışıldığı Güney Türkistan’daki Türklerin yakın tarihini bu başlık altında ele alması Gubar’ın bakış açısı ile ilgili ip uçları vermektedir. Bu bölümde Peştun olan Hotekîler ve Abdalîlerin faaliyetlerini özgürlük mücadelesi şeklinde vermesi Afganistan kavramının Peştun kavramı ile aynı şekilde değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuncu fasıl olan on ikinci fasılda “18. asırdan, 20. asra kadar Afganistan” başlığı atılmış ve bu başlık altında Abdalîler ve Afgan devletinin kuruluşu, İngilizlerin faaliyetleri, iç karışıklıklar, devletin bağımsızlığını kazanması ve reformistlerin faaliyetleri ile Habibullah Han’ın iktidarı ele geçirmesi konuları işlenmiştir.

Genç Afganlılar hareketi içinde yer alan ve 1919 sonrası modern tarzda kurulan Afganistan Devleti’nin “Afgan” kimliği altında oluşturmak istediği “ulus” projesine tarihî olaylar üzerinden katkı sağlayan bu eser, yukarıda dikkat çektiğimiz hususlar bir yana, Afgan ve Afganistan tarihi için kıymetli bir kitaptır. Doldurduğu bu boşluk sebebiyle yayımlandığı tarihten itibaren Afganistan tarihi için önemli bir başvuru eseri olmuştur. Fakat bölgeyi uzun süre yöneterek şekil veren Türkler ve Türk tarihi açısından farklı gözle tahlil etme gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

